

Dilshoda ALIYEVA,
Termiz davlat universiteti erkin tadqiqotchisi
E-mail:aliyevadilshoda3@gmail.com

Filologiya fanlari doktori I.G‘aniyev taqrizi asosida

THE MYTH OF SISYPHUS AND WRITTEN LITERATURE

Annotation

In the article, in the examples of Uzbek novels such as "The Wise Sisyphus" (K. Dostmuhammad), the plot, composition, image, motif and details characteristic of ancient Greek literary traditions are combined with advanced European novels, and Islamic basically a new interpretation.

Key words: novel, novel-myth, poetics, mythopoetics, Sisyphus, Sisyphus' labor, image, metaphor.

МИФ О СИЗИФЕ И ПИСЬМЕННАЯ ЛИТЕРАТУРА

Аннотация

В статье на примерах узбекских романов, таких как «Мудрый Сизиф» (X. Достмухаммад), показано, что сюжет, композиция, образ, мотивы и детали, характерные для древнегреческих литературных традиций, сочетаются с передовыми европейскими романами, создавая новую исламскую основу. быть интерпретировано.

Ключевые слова: роман, роман-миф, поэтика, мифопоэтика, Сизиф, сизифов труд, образ, метафора.

SIZIF AFSONASI VA YOZMA ADABIYOT

Annotatsiya

Maqolada O‘zbek romanlarining "Donishmand Sizif" (X.Do‘stmuhammad) kabi namunalari qadim Yunon adabiy an‘analariga xos syujet, kompozitsiya, obraz, motiv va detallarning ilg‘or Yevropa romanlari bilan o‘zaro uyg‘unlashib, islomiy negizda yangicha talqin qilinish.

Kalit so‘zlar: roman, roman-mif, poetika, mifopoetika, Sizif, Sizif mehnati, obraz, majoz.

Kirish Hayotning asl ma‘nosini tushunmaslik depressiyaga va befarqlikka olib keladi. Umrida qimmat falsafadan o‘tmaganlarning hech biri bir kun kelib: “Ey, menga bu dunyo nega kerak?” demaydi, chunki vaqti kelganda bu kayfiyat aql bovar qilmaydigan narsalar egalari yopadi. Boylik va shon-shuhrat o‘zlarini erkin imtiyozlar egalari deb hisoblaydiganlar - alohida sinf. Axir, hech birimiz hayot sinovlari, kechinmalari va yo‘qotishlaridan himoyalanganmiz. Zerikarli hayot kechiradiganlar uchun ham hayot og‘ir yuk bo‘lishi mumkin degan naql bor.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Farang faylasufi va yozuvchisi Alber Kamyu (1913-1960) ham o‘z tafakkur iste‘moliga olib kelgan absurd haqidagi ta‘limotida ko‘tarilgan savollarga javob izlaydi. Absurd hayotning ma‘nosi, omon qolish va o‘lim, baxt va inson faoliyati kabi barcha zamon va makonlarga tegishli falsafiy mavzular atrofida aylanib o‘tgandek tuyuladi. Bu ta‘limot bir vaqtning o‘zida 20-asrning birinchi yarmida paydo bo‘lganligi bejiz emas. Bu dunyoda mutlaq hokimiyat uchun harakat kuchaygan, urush va zo‘ravonlik siyosati mazmullarni ham, zolimlarni ham yo‘q qilgan davr edi.

Bema‘ni “vabo” o‘tgan asrning so‘nggi choragida milliy ziyolilarimiz e‘tiborini tortdi. O‘shanda kommunizm idealining chiriganligi fosh bo‘ldi va hamma narsani yangilash zarurati tug‘ildi. Ko‘ryapsizmi, bu istiqbol bizni hamon ta‘qib qilmoqda. Chunki absurd hayotning ovozi yetib bo‘lmaydigan balandliklar haqidagi mavhum tushuncha emas. Darhaqiqat, u dunyodagi murakkab ijtimoiy voqealar ta‘sirida tug‘ilgan. Uning tegrasidagi muhokama va xulosalar kundalik hayot bilan chambarchas bog‘liq.

Absurd – keng va bahsli mavzu; shunga ko‘ra, Sizif siymosi haqidagi kuzatishlar bilan cheklanamiz. Bir tomondan, jurnalimizda e‘lon qilingan rasman shov-shuvli “Donishmand Sizif” romani va adabiyotshunos Yo‘ldosh

Solijonovning maqolasi fikrimizni qog‘ozga tushirishga undadi.

Qadimgi yunon afsonasining versiyalari turlicha bo‘lsa-da, umumiy manzara bir xil: Sizif og‘ir gunohga qo‘l urib, xudolarning g‘azabiga uchradi. U qanday jazolangani ma‘lum. U qanday gunoh qildi - farqi shu.

Talqinlar orasida eng mashhuri va qadimiysi buyuk Gomerning Odisseyida uchraydi: Ayyorlik va aql-zakovatda tengsiz Sizif dunyo boyliklarini yig‘adi. Vaqt o‘tishi bilan qariydi. Yig‘ib olganini o‘zida saqlab qolishi yoki birovga berishining ahamiyati yo‘q, uni qanday sarflashni rejalashtiradi. Nihoyat, u "o‘lim xudosi" Tanatni bog‘laydi. Natijada, yer yuzida o‘lim bo‘lmaydi, dabdabali motam marosimlari to‘xtaydi, Erotik qirolik xudolariga qurbonliklar keltirilmaydi - "asosiy xudo" Zevs yerdagilarning hayotiga kiritilgan qoidalarni buzadi. Shundan so‘ng Sizif zo‘rlilik bilan o‘liklar yurtiga jo‘natiladi. Ammo shunda ham bo‘sh emas: u xotiniga jasadni ko‘mmaslikni, qurbonlik qilmaslikni buyuradi. Tangrilar g‘azab otiga minadilar. Sizif yana Aydanni aldab: “Meni qo‘yib yuboring, xotinim uchun katta qurbonlik qilib, sizning oldingizga qaytaman”, deb aytadi. Shubhasiz, u o‘liklar yurtiga qaytmaydi. U bu dunyodan faqat men qaytishga muvaffaq bo‘ldim, deb maqtanadi. Oxir-oqibat, isyonchi ikkinchi marta o‘ldiriladi va u firibgarlik va kufr uchun abadiy jazoga duch keladi. Ayyor, ochko‘z, itoatsiz odamdan Sizif negadir bora-bora olijanob va vatanparvar qahramonga, olijanob insonga aylandi...

Tadqiqot metodologiyasi. “Yevropaning vijdoni” deb e‘tirof etilgan hurmatli Nobel mukofoti sovrindori Alber Kamyu o‘zining absurd nazariyasi bilan dunyoni larzaga soldi. Yozuvchini o‘qib shunday xulosaga kelish mumkin. O‘lim hukmi– bema‘nilik, odam abadiy hayotdan mahrum bo‘ladi, ammo aslida bunday emas. Bunday holda, inson hayoti ma‘nosiz ko‘rinadi. Xulosa shuki: agar u muqarrar o‘lim bilan

tugasa, hayotning ma'nosi nima? Axir, hech kim buzilishini kutib bino qurmaydi. Bu dunyoda sodir bo'ladigan yaxshi va yomon narsalar haqida nima deyish mumkin - o'lim hamma narsadan qizil chiziq tortadimi? Kamyu gumanist faylasuf sifatida ham, dunyoga "yashash" uchun kelgan shaxs sifatida ham bu fikrga mutlaqo rozi bo'lmaydi. U o'z taqdiridan ma'no izlaydi va Sizif portretiga yuzlanadi. Inson hayoti tugallanmagan va ma'nosiz jarayondir. Beekes yunoncha kelib chiqishi va sophos (sophos, "dono") so'zining o'zagi bilan bog'lanishni taklif qildi. Nemis mifografisi Otto Gruppe bu nom echki terisidan foydalangan yomg'ir afsuniga ishora qilib, Sisys (sisys, "echki terisi") so'zidan kelib chiqqan deb hisoblagan.

Sizif bir vaqtlar Tesaliya shahzodasi bo'lgan, Eol shohi Eolning o'g'li va Deymaxning qizi Enaretaning o'g'li. U Atamas, Salmoneus, Creteus, Perriere, Deionaeus, Magnes, Kaliki, Canache, Alcylene, Pisidice va Perimedesning ukasi edi.

Sizif Pleiades Meropega uylangan, undan Ornition Porfirion, Glauk, Tersandra va Alma kabi farzandlar tug'ilgan. U Glaukskiy Bellerofonva Olmalik Orxomenusning asoschisi Miniusning bobosiedi. Yunon miflarining yana bir variantida aytilishicha, Minius Sizifning o'g'li edi. Mifning boshqa versiyalarida Sizif Laertes emas, balki Antikleyalik Odisseyning haqiqiy otasi edi.

Sizif Eterning asoschisi va birinchi qirol edi (taxminan Korinfning asl nomi). Podshoh Sizif dengizchilik va savdo-sotiqni qo'llab-quvvatlagan, ammo ziqna va yolg'onchi edi. U o'z saroyida mehmonlar va sayohatchilarni o'ldiradi va Zevsning mulkiga tushib qolgan mehmonlarga xiyonat qiladi va ularni o'ldiradi. Bu esa xudoning g'azabini qo'zg'atadi. Unga bu qotilliklar yoqdi, chunki bu unga atrofda qilarni qo'rqitibtemir mushtini ushlab turishga imkon berdi.

Ma'lumki, Sizif va uning ukasi Salmoneus birlaridan nafratlanishgan va Sizif Delfidagi Orakledan Salmoneyni qanday qilib o'zi uchun jiddiy oqibatlarisiz o'ldirishi mumkinligini so'radi. Gomer davridan beri Sizif barcha odamlarning eng qobiliyatlisi hisoblangan. U Salmoneusning qizi Tironni Salmoneyni o'ldirish rejalardan biriga vasvasaga soldi, faqat Tiro undan tug'ilgan bolalarni o'ldirishi uchun, Sizif undan otalarini ag'darish uchun foydalanishni rejalashtirganligini aniqladi.

Yuqorida ko'rib o'tganlarimiz Sizif afsonasi bilan bog'liq holda xalq og'zaki ijodida shakllangan miflar edi. Oradan yillar o'tishi bilan mazkur qahramon o'z xarakteri va mazmun -mohiyatini o'zgartirgan holatda yozma adabiyotga kirib kela boshladi.

Sizif Korinf akropolidagi buloqni olish evaziga otasi daryo xudosi Azopga Egina Asopidning qayerda ekanligini aytib, Zevs sirlaridan birini ochdi.

Zevs Thanatoga Sizifni Tartarda zanjirband qilishni buyurdi. Sizif ishi jonlarni yer osti olamiga yo'naltirish bo'lgan Charon nima uchun bu safar ko'rinmaganini bilmoqchi edi. Sizif yashirincha Thanatodan zanjirlar qanday ishlashini ko'rsatishni so'radi. Thanatos uning xohishini bajargach, Sizif fursatdan foydalanib, o'rmiga Thanatosni bog'lab qo'ydi. Thanatos kuchli zanjirlar bilan bog'langanidan keyin Yerda hech kim o'lmadi, bu esa shov-shuvga sabab bo'ldi. Raqiblari o'lishni istamagani uchun janglari uning zavqini olib ketayotganidan g'azablangan Ares aralashdi. G'azablangan Ares Thanatosni qo'yib yubordi, o'limning yana sodir bo'lishiga yo'l qo'ydi va uni Sizifga topshirdi.

Ba'zi variantlarda Hades Sizifni kishanlash uchun yuborilgan va uning o'zi kishanlangan. Hades bog'langan ekan, hech kim o'lishi mumkin emas edi. Shu sababli, xudolarga qurbonlik qilishning iloji yo'q edi, keksalar va kasallar azob chekardi. Oxir-oqibat, xudolar Sizifning hayotini shunchalik chidab bo'lmas holga keltirish bilan tahdid

qilishdiki, u o'limni orzu qiladigan bo'ldi. Keyin uning Hadesni ozod qilishdan boshqa iloji qolmadi.

Sizif o'limidan oldin xotiniga uning yalang'och tanasini maydon markaziga tashlashni buyurgan (go'yo xotinining unga bo'lgan muhabbatini sinash uchun). Natijada Sizif Stiks daryosi qirg'og'ida qolib ketdi va u yer osti dunyosiga olib borildi. Sizif Persefonga va xotinining unga nisbatan hurmatsizligining belgisi ekanligidan shikoyat qildi va uni yuqori dunyoga qaytishiga ruxsat berishga ko'ndiradi. Hayotga qaytganida, Sizif ruhi xotiniga uning jasadini ko'mmagani, sevgiga yarasha to'g'ri ko'mmaganligi uchun tanbeh beradi.

Tahlil va natijalar. Filologiya Fanlari doktori N.Afoqova o'zining "Sharq-u g'arb hikmati" maqolasida Sizif mifologik modeliga batafsil to'xtalib o'tadi va shunday yozadi:

"Farang mutafakkiri diqqatini tortgan voqelik zamondosh odamning turli-tuman idorayu-mahkamalarda odamlarga sariq chaqalik foydasi bo'lmagan yumushlar bilan bandligi. Uningcha, shu yumushbozlik - absurd, uni anglash esa fojidir. U boshketi yuk shu benaf mashg'ullikni majozan maqsaddan mahrum etilgan "Sizif mexnati"ga muqobil qo'yadi. Kamyuning ko'pchilikni maftun aylagan kashfiyoti tosh dumalab pastga tushgan muddatda Sizif xayolidan kechgan o'ylar. Qahramonning mahkum bo'lsa-da, o'zini ozod his etishi. Tafakkur qilishi, abadiy jazo ichidan mazmun topishi! Sizifning Kamyu kashf etgan isyoni, iroda kuchi, erkinligi Mana shu".

Darhaqiqat olimamazkur obrazning Kamyu ijodidagi o'rni va ijodkor bu model haqida o'z muxlislariga nimani uqtirmoqchi, tushuntirmoqchi bo'lganini ochiqchasiga aytib beradi va asar xulosasini "BAXTNING KAMYUCHA FORMULASI"deb ataydi.

Barcha mavjudotlarning hayot tarzi harakat bilan bog'liq bo'lgani uchun olam ham doimiy harakat va o'zgarishdadir. Aslida, hatto ko'rinadigan sukunat ham nisbiydir. Har bir harakatning manbai borliqning o'zida yotadi, ya'ni olamning mavjudligi inson irodasi va xohishiga bog'liq emas. Mavjud bo'lmoq, eng avvalo, o'zgarimas va o'zgarimas bo'lishni anglatadi. Chunki bir holatdan ikkinchi holatga o'tish - o'zgarish hamkorlik va harakat natijasidir. Harakatning eng murakkab turi, ijtimoiy tuzilmaning moddiy vositasi bu kishilar jamoasi va insoniy niyatlardir. Chunki hayot, tafakkur, jamiyatning mavjudligi, turli munosabatlarga kirishish harakatning eng oliy darajasidir. Harakat shakllari o'rtasida chambarchas bog'liqlik mavjud. An'anaga asoslangan harakat yo'q. Shuning uchun odamlar biologik qonuniyatlar, rivojlanishning ma'lum bir davri bilan bog'liq xususiyatlar va yangi sifatlar ustidan me'yori (irsiyat va xudriyatlar) asosida yashaydilar. Odamlarni kelajakka undaydigan kuch bu zaruratdir. Inson murakkab mavjudot bo'lgani uchun uning boshida, qalbida o'zgarishlar juda tez va ba'zan tushunarsiz tarzda sodir bo'ladi. Chunki insonda beqarorlik va ichki barqarorlik o'zgarish va tinchlik birlashadi. Insonning xulq-atvori ichki qarama-qarshiliklar jarayonidir. U genetik replikatsiyani, bir xillikdan xilma-xillikka, soddalikdan murakkablikka o'tish istagini va ichki ijodiy kuchni o'z ichiga oladi. Shu ma'noda jamiyatimiz va soflikdan o'tgan yurtdoshlarimiz, ayniqsa, hozirgi rumin tilida xalqimizning odob-axloq va tarbiya, inson va uning Yaratgan o'rtasidagi munosabat haqidagi fikrlari, tushunchalari, fikrlashlari, xulosa va xatti-harakatlari. ham katta ahamiyatga ega. XX asr oxiri va XXI asrning birinchi choragida jamiyat hayotida tub o'zgarishlar ro'y berdi. Bu holat o'tgan avlodlarimizning komil jamiyat va komil inson haqidagi gnoseologik orzu va g'oyalari, amaliy tajribalari bilan ijodiy shug'ullanish zaruratini oshirdi. Kuzatishlar shuni tasdiqlaydiki, biz tushunadigan estetik ideal faqat ma'lum bir ijodkor shaxs orzulari, ijodiy barkamollik, voqelikka

mukammal munosabat, ijtimoiy barkamollik va inson kamolotidan iborat emas.

Chunki unda insoniyatning ko'p ming yillik tajribasi o'ziga xos tarzda umumlashtirilib, shakl va mazmunan boyidi. Shuning uchun muammoni tahlil qilish va tadqiq qilishda ob'ektiv va sub'ektiv omillarni hisobga olish kerak. Estetik idrok etish, tushunishni tushuntirish, iste'dod va imkoniyat, intellektual va hissiy daraja, did va qobiliyat, shaxsning qobiliyati savolning subyektiv tomonini tashkil qiladi. Hayotning xayolda ifodalanishi yozuvchi uchun qiziqroqdek tuyuladi. U o'zining estetik tuyg'ulariga ta'sir ko'rsatgan insoniy munosabatlarni nafaqat she'riy idrok etadi, badiiy asarlar oldida to'xtab qoladi yoki badiiy voqelikdan olingan fantaziya olamida kezib yuradi, balki ijtimoiy ideallarga ham amal qiladi. U yaratgan badiiy-estetik mahsulot (roman) orqali o'quvchining fikr va tuyg'ulariga ta'sir etishni maqsad qilgan. U qayerda inson ravnaqi, didi rang-barangligi uchun xizmat qilishga intilmasin, yozuvchi ijtimoiy borliq topadi. Insoniyat tarixida shunday jarayonlar borki, ijodkorlar dunyo xalqlari adabiyoti, san'ati va madaniyati asarlarini yaratib, ularni o'zaro uyg'unlashtirib, butunlay yangi estetik hodisalarni vujudga keltirdilar. Globallashuv davrida dunyoning birlashuvining tarixiy holati adabiyot va san'at sohasidagi ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy-madaniy munosabatlarning yaqinlashishini istisno etmaydi. Darhaqiqat, halollik nafaqat iqtisodiyot, balki madaniyatni rivojlantirishning muhim omilidir. Vaqtinchalik chegaralardan tashqarida fikrlash va his-tuyg'ularning fazoviy kengayishiga sabab bo'ladi. Dunyo xalqlarining milliy miqyosda jahon madaniyatiga ijodiy yondoshishga intilishlari avvalgi taraqqiyot davrlarida u qadar kuchli bo'lmagan. Bu holat yangi estetik hodisalarning paydo

bo'lishiga olib keladi. O'zbek istiqlol davri adiblari Suqrot, Aflotun, Arastu va antik falsafaning boshqa namoyandalari fikrlari bilan yaqindan tanishgan, islom ilohiyoti va tasavvufiy qarashlarini tekshirish o'ziga xos obyektiv asosga ega. Zero, turli davrlar madaniy merosi mahsullariga e'tiborni kuchaytirish istiqlol davrining keng imkoniyatlari va ijod ahli tafakkur madaniyatida insonparvarlik tamoyillarining ustuvorligi bilan bog'liq. Plyuralistik tafakkur kechagi o'zgarmagan, deb hisoblangan haqiqatlardan qisman, ba'zan butunlay voz kechish, ichki iste'dod va qobiliyatlarni anglash, ilmiy-falsafiy merosni betakror tadqiq qilish bilan shug'ullanish imkonini berdi. Inson eng oliy qadriyat, degan she'riy ta'kidlanishiga yo'l ochdi.

Xulosa va takliflar. Demak, bugungi o'zbek adabiyotida insonning ichki badiiy izlanishlariga e'tibor qaratish hozirgi o'smirlarning she'riy tafakkurining teranlashishiga, ma'naviy olamining kengayishiga bog'liq. Yozuvchi Xurshid Do'stmuhammad "Teogeniya" (Gesiod), "Metamorfozalar", "Qahramonlar" (Ovidiya), "Iliada" (Gomer) ertaklarini ishtiyiq bilan o'qigan va qaytmagan. Sharh jahon adabiyotining badiiy ifoda usullaridan foydalanib, Zevs xudosi va Sizif o'rtasidagi munosabatlarning an'anaviy mavzusini tubdan yangicha tahlil qilishga va tadqiq qilishga harakat qildi. U "Dono Sizif" nomli roman yaratdi. Ma'lumki, Zevs yunon mifologiyasida oliy xudo, barcha xudolar va odamlar ustidan hukmdor sifatida talqin qilinadi. U Kronos va Reyaning o'g'li bo'lib, uchinchi avlodga mansub. Afsonalar Zevs Tartarda otasini va ko'plab titanlarni mag'lub etib, Olympusga kirib, tog'ni egallab, keyin asta-sekin butun koinotni, shu jumladan bir nechta xudolarni yaratishni qayta tashkil qiladi.

ADABIYOTLAR

1. Boltaboyev H. Adabiyot ensiklopediyasi. 1-jild. (Atamalar, istilohlar, siymolar, asarlar va nashrlar). - Toshkent: MUMTOZ SO'Z, 2015. 664-6.
2. Do'stmuhammad X. Nazarning umidbaxsh kemalari // Ijod - ko'ngil munavvarligi. – Toshkent: MUMTOZ SO'Z, 2011. 108-110-6.
3. Do'stmuhammad X. Donishmand Sizif. - Toshkent: O'zbekiston NMIU, 2016.
4. "Тэфаккур" журналі, 2019 йил, 3-сон. 55-61-бетлар.
5. Shukurova Sabohat Odilovna. Davr va shaxsiyat o'rtasidagi munosabatlar talqini (Jon Steynbekning "Javohir" qissasi misolida) // QarDU xabarlari. –
6. Qarshi, 2022. – № (6/2) 56. – B. 181-184. (10.00.00; 2019-y).